

REVISTA DEL CENTRE DE LECTURA.

LA CULTURA DES DELS ATENEUS

1920-1934

XAVIER BONILLO HOYOS

La *Revista del Centre de Lectura* va ser durant la seva tercera etapa un dels eixos vertebradors de la vida cultural i política de Reus, tot i que sempre la va perseguir l'espectre de la crisi econòmica i les desavinences dels seus autors. El resultat és una capçalera referent de la cultura catalana, malgrat la influència del gran germà barceloní.

L'1 de febrer de 1920, gràcies a l'empenya de Pere Cavallé, s'inicià la tercera època de la *Revista del Centre de Lectura*. Després dels errats intents anteriors de 1882 a 1884 i de 1901 a 1904,¹ aquesta etapa, tot i els endèmics problemes econòmics i sotracos interns, suposà la consolidació definitiva de la revista i probablement el punt culminant pel que fa a la qualitat dels continguts de les publicacions iniciades pel Centre fins aleshores. La tercera època de la *Revista del Centre de Lectura* seguí de bon principi els preceptes establerts per Pere Cavallé en la seva segona època; tant pel que fa a la freqüència de publicació, que evolucionà entre la periodicitat quinzenal, mensual o trimestral, fins a l'annual del darrer número, com pel que fa a la qualitat i interès dels continguts proposats. Josep Iglésies signà amb inicials un article a la *Nova Revista* al juny de 1928 en què descrigué la nova etapa: «L'actual *Revista del Centre* de Lectura de Reus va veure la llum per primera vegada a les darreries de gener de l'any 1920. Era aleshores una publicació materialment rica, a tres tintes, amb belles orles, capçaleres i culs de llàntia pertot. La coberta era gravada i fins l'any 1926 fou, cada any, objecte de variació. Sortia cada quinze dies i la caixa tenia una mida de 22,50 mm x 14 mm, amb 16 planes de text. Es nodria d'un sabor extremadament vuitcentista, i d'un franc localisme. L'ànima de la publicació era el conegudíssim dramaturg Pere Cavallé, i hi col·laboraven els elements més rellevants de la ciutat. El joves, però, en romanien apartats». Pere Cavallé fou el

protagonista principal de la *Revista del Centre de Lectura* fins al 1926, encara que amb diverses ocupacions, ja que començà com a director, després en fou redactor en cap, fins al gener de 1923, càrrec que recuperà a l'agost de 1924, en plena crisi de la publicació, que es conclougué amb un abrandat debat intern (1925-1926) en què es plantejà per diversos autors la línia que havia de seguir la revista.

CONTINGUTS, EVOLUCIÓ I SECCIONS

En els anys de direcció de Pere Cavallé, les influències estètiques i artístiques, tot i la distància, corresponien més a les de les publicacions modernistes, com *L'Avenç* (1882-1893) o *Juventut* (1900-1906), tant en la presentació dels continguts com en les temàtiques tractades, sobretot. A Reus, la publicació aconseguí un cert reconeixement pel rigor d'alguns dels seus redactors. Amb tot, part dels seus protagonistes patiren l'escarni, especialment des de les pàgines de la revista satírica *L'Esquellot* (1921), en la qual es criticaren sistemàticament figures com Eduard Toda o Pere Cavallé, i, bàsicament, la funció institucional del Centre de Lectura.

A partir de l'any 1927 s'inicià un notable canvi d'orientació temàtica iniciat per la nova direcció encapçalada per Salvador Vilaseca. Abans, al costat de seccions habituals com «Cada quinze dies» d'O. Rovellat Prat, és a dir, Antoni Porta Pallisé, «Els singulars anecdòtics» de Plàcid Vidal o «Bibliografia» de Joaquim

Santasusagna amb el pseudònim de Jeroni Prat, s'havien publicat gran quantitat de poemes i narracions breus, aplegades en la secció «Contes de casa i de fora», especialment d'autors locals com Michel Ventura, Antoni Fuster Vallderas o Josep M. Prous i Vila entre d'altres. En canvi, a partir de 1927 la quantitat de pàgines dedicades a la literatura, i a l'art en general, es reduïren progressivament fins a arribar en la dècada dels trenta a una presència testimonial. Tot amb tot, l'any 1927 es manté la secció de crítica «Bibliografia», de J. Santasusagna, que també signà ocasionalment Josep Iglésies, per bé que de mica en mica la història local i els articles de caràcter antropològic, i de vegades polítics ompliren gairebé totalment els continguts de la revista, cosa que li donà un caràcter més especialitzat. Només una secció, que actuava com una mena de calaix de sastre per cloure la revista, es mantingué durant tots aquests anys: la secció «De la vida del Centre» encabia des del resum d'algunes conferències donades a l'entitat fins a l'enumeració dels cursos oferts pel Centre o els llibres i donacions que entraven a la biblioteca, encara que la seva presència mai fou regular.

Els anys en què es publicà la tercera època de la *Revista del Centre de Lectura*, foren molt intensos per a l'activitat editorial, que arreu de Catalunya visqué una frenètica activitat inconeguda fins en aquell moment. Al costat dels diaris amb un clar vessant polític, també aparegueren sobretot a Barcelona, però també a la resta de Catalunya, revistes culturals d'alt ni-

vell. L'intent de cercar les referències de la revista reusenca amb les publicacions barcelonines planteja una sèrie de dificultats: en primer lloc s'ha de tenir en compte que la *Revista del Centre de Lectura* és de la primera fornada. Això justificaria un cert distanciament respecte a les publicacions barcelonines.

IDEOLOGIA I COL-LABORADORS

Malgrat els sotracos interiors i els canvis de direcció, durant la tercera època, la *Revista del Centre de Lectura* mantingué un posicionament ideològic constant, nascut d'un sentiment catalanista, mentre que estèticament, si les referències inicials calia cercar-les en el Modernisme, de mica en mica s'atansà cap el Noucentisme dominant. La revista nasqué amb una missió cultural; així molts articles es caracteritzaren per un gran afany didàctic, ja que l'assumpció d'una cultura, entesa com a pròpia, era el primer pas per tal de crear una base política catalanista. El seu posicionament polític, ideològic i social no fou mai producte d'una idea preconcebuda que s'havia d'atjar i propagar, sinó que responia exclusivament a les intuïcions i posicionaments individuals, i en definitiva, a la consciència de cadascun dels col·laboradors. Pensada per donar ressò a les activitats de la institució i de la vida cultural de Reus i per extensió de la seva comarca, no sustentà una línia política determinada, llevat, és clar, d'un diàfan i mili-

tant catalanisme mantingut des del primer número fins al darrer.

Els col·laboradors acostumaven a ser autors locals, cosa que feia els seus comentaris més propers al receptor i als seus interessos. Així, sovint, aquestes reflexions no abastaven més enllà de l'àmbit ciutadà, només ocasionalment adquirien dimensions nacionals i quan ho feien era a través d'autors relacionats amb Reus que residien a Barcelona, com Antoni Rovira i Virgili o Alfons Maseras. Els col·laboradors foren capaços d'omplir un ampli ventall temàtic, des d'articles de cultura general, com el de J. Martí Sabat, en què proclamà la cultura com quelcom necessari per a la llibertat dels pobles, els de Francesc Curet, i els de Modest Bargalló i Josep Recasens, potser la veu més progressista de la *Revista del Centre de Lectura*.

D'altres col·laboracions prenen el to de cultura popular i de recordatori del passat local, com els de Michel Ventura, Antoni Suqué, Ricard Ferraté i les proses de Joan Amades. D'altres tractaren temàtiques nacionals com els articles de Joan Banús i Ignasi Iglesias, dedicats a la llengua catalana o com els de Manuel de Montoliu i Cristòfor de Domènech, dedicats a la Fundació Bernat Metge.

LITERATURA I CRÍTICA

La creació literària en la revista oscil·là entre la presència, quantitativament important, de l'any 1920 al 1922 i la progressiva, però imparable, davallada iniciada el 1923 i que es féu del tot palesa en els números apareguts durant els anys trenta, en els quals la publicació d'una narració breu o un poema esdevé anecdòtica i testimonial. Evidentment, l'espai ocupat per les produccions literàries respongué a la línia que marcaren els respectius directors o els seus redactors en cap. Així, en els períodes en què Pere Cavallé fou el responsable, la presència de creacions literàries fou molt més important que en els períodes de Font de Rubinat (1926) o després de Salvador Vilaseca (1927-1929), fins al punt de ser oblidades pels responsables posteriors de la revista. Alhora, gràcies a una acurada presentació estètica de les produccions literàries i a alguns números monogràfics interessants,² s'acostà als objectius editorials previstos: una revista dedicada a les arts, les ciències humanes i la cultura local d'una manera harmònica. Tot amb tot, les col·laboracions literà-

ries eren força allunyades de les noves tendències narratives i poètiques que es visqueren arreu d'Europa durant les dècades dels vint i els trenta que, en canvi, sí que foren tingudes en compte a Barcelona. Tant les composicions poètiques com les proses publicades, en general, es caracteritzaren per un retorn a la temàtica rural, a la vida del camp que s'oposava a la idea de civilitat imposada pel Noucentisme. Es lloà la terra, la natura, els personatges importants de la comarca, els monuments de la zona... sovint d'una manera abrandada. Altrament, la qualitat dels autors que en aquest període exposaren llurs treballs a la *Revista del Centre de Lectura*, fou força escassa, tot i la voluntat, que sens dubte hi esmerçaren.

D'altra banda, hi hagué poquíssimes veus en la revista que ostentessin el paper de crític d'una manera conscient i continuada. La novel·la i la poesia foren els gèneres que reberen més atenció en les pàgines de la *Revista del Centre de Lectura*.³ A més, es posà en relleu la col·laboració dels autors locals o afins a la ideologia del grup o que s'hi relacionaven per llaços d'amistat. Així, es troben habitualment ressenyes de Ventura Gassol o dels membres de la colla de Plàcid Vidal, al costat dels comentaris de novel·les d'Alfons Maseras i Joan Puig i Ferrer. En general, tot plegat conformà una sèrie de xarxes d'autors-editors-crítics que es limitaren a unes poques veus, encarregades de dur a terme una crítica majoritàriament impressionista, que es limitava a la lloa personal, sense analitzar els continguts, la forma o la importància contextualitzada de l'obra en qüestió. Tanmateix, bé pel poc interès que devia despertar aquest plantejament o bé per deixadesa dels editors, foren poques les veus que oferiren els seus judicis o, potser millor, foren poques les veus que intentaren d'imposar els seus criteris. Malauradament, els crítics habituals, que bàsicament es podrien reduir al duet format per Pere Cavallé i Joaquim Santasusagna, no seguiren mai una línia crítica establerta, sinó que la seva perspectiva es constrenyí a les obres que es publicaven a Reus i comarques. Únicament, cal destacar tres referències forasteres tan peculiars com anecdòtiques. Aquestes foren una breu introducció als poemes publicats a la revista de l'armeni Hrand Nazariantz (1921), per raó de les afinitats culturals ja esmentades, la conferència de Francesc Curet sobre Molière (1922),

Portada del discurs en memòria de l'articulista Ignasi Iglesias publicat a la *Revista del Centre de Lectura* al març del 1929.

Rebut

Josép Iglésies i Fort, col·laborador de la revista.

amb motiu del centenari de la mort del dramaturg francès i, finalment, un interessant i extens article de Carles Rahola sobre la vida i obra d'Anatole France (1928), narrador francès al qual Eugeni d'Ors considerà el model novel·lístic que s'havia de seguir en la literatura catalana atès el seu tarannà didacticorònic. Tot plegat insuficient i massa llunyà, reflex d'una activitat literària en constant moviment arreu de les principals cultures europees. Les crítiques de Pere Cavallé es caracteritzaren pel judici superficial i apressat que féu de les obres de què parlà, sempre des d'una posició subjectiva, pròxima als plantejaments impressionistes de Benedetto Croce.

A més, s'ha de destacar la poca perspectiva estilística i espacial que caracteritzà els seus comentaris, ja que es limitaren a un ventall local, estèticament conservador i d'obres que amb el pas del temps restaren en l'anonimat. En general, els seus comentaris literaris foren sovint excuses per poder parlar del personatge en qüestió. Pel que fa als treballs crítics de Joaquim Santasusagna, a qui Albert Manent qualifica d'«intel·lectual i ideòleg nacionalista, típica figura de l'Acció Catalana més pura»,⁴ la línia fou més o menys similar, per bé que les seves preferències se centraren en la narrativa. Tanmateix, Santasusagna estigué més amatent a alguns llibres publicats a la resta de Catalunya. «Bibliografia» fou el títol de la secció que aplegà les seves crítiques. D'altra banda, en algunes ocasions, teoritzà i justificà els seus posicionaments crítics.⁵

L'olfacte literari de l'equip de redacció de la *Revista del Centre de Lectura* es palesà en els articles «Noves valors de la poesia catalana»⁶ i «Prosistes catalans. Noves valors»,⁷ títols fortament influïts pel recull de Joaquim Folguera *Les noves valors de la poesia catalana* (1919), publicats l'any 1924. Aquests reculls ofereixen un tast dels poetes i prosistes que, al seu parer, eren els més significatius del nou ventall literari català. Els articles s'enceten amb una breu introducció, en què es tracta la trajectòria de cada autor i s'exposa algun poema o prosa de cadascun dels escriptors destacats. Els poetes presentats foren J. M. Casas de Muller, Melcior Font, Rossend Llatas, Octavi Saltor, C. Fages de Climent, Joan Solervicens, J. M. Rovira Artigas, poeta barceloní influït per l'obra de J. M. López-Picó i una prosa poètica d'Antoni Fuster Valdeperas. D'altra banda, els prosistes que destacaren foren el modernista, Tomàs Roig i Llop, Alfred Gallart, J. M. Casas de Muller, que repetia, J. Roure Torrent, el crític tarragoní, Domènec Guansé i, «Història d'amors», fragment del llibre *Peret i Maria* de l'autor de *Laura a la ciutat dels sants*, Miquel Llor.

Finalment, s'ha de destacar un interessant i exhaustiu treball publicat per la redacció de la revista l'any 1933 amb motiu del centenari de la Renaixença cultural catalana: «La Renaixença literària de Catalunya i l'aportació dels reusencs», que, a mig camí de l'estudi biogràfic i l'estudi crític, analitzà la tasca d'alguns reusencs en la Renaixença cultural catalana, entre el 1833 i el 1933. Després d'una acurada introducció general, es presentaren els principals protagonistes mitjançant una breu biografia i alguns exemples de les seves obres, com per exemple, de Francesc Bartrina i d'Aixemús, Joaquim M. Bartrina i d'Aixemús, Josep Martí i Folguera, Eduard Toda i Güell, Pau Font de Rubinat, arqueòleg i polític renaixentista, president del Centre de Lectura des de 1924 a 1933, Hortensi Güell, escriptor romàntic i pintor, que pertanyia al Grup Modernista de Reus, Pere Cavaller i Llagostera, Jaume Aiguader i Miró i Miquel Ventura i Balaunyà, entre d'altres.

La *Revista del Centre de Lectura* esdevingué un dels eixos a partir del qual s'articulà la vida cultural i política de Reus i els seus voltants. Des de la perspectiva actual, es podrien criticar certs aspectes de la publicació, com l'excessiva ingenuïtat d'alguns dels seus col·laboradors i arti-

cles, la personalització de la publicació al voltant de personatges concrets que, d'alguna manera, en limitaren el camp d'acció i el posterior desenvolupament, o, fins i tot, certes tensions internes, de vegades per raó de certa despreocupació per part de l'entitat o d'altres vegades per les enveges i desavinences entre els protagonistes de la revista i que tant la malmeteren en determinades ocasions. Amb tot, el seu esforç, no sempre ben aprofitat, és una mostra de la generositat amb què obsequiaren la cultura reusenca, i per extensió la catalana, en un intent seriós de normalitzar-la malgrat els esdeveniments en contra i més enllà de l'epicentre barceloní, dotar-la d'una personalitat pròpia i, en definitiva, aconseguir que tot un poble se sentís orgullós de pertànyer-hi. Aquests bons desigs, com passa normalment, no acabaren de reeixir, però això no és motiu per deixar de banda aquestes manifestacions que, en moments com l'actual, en què tot sembla normalitzat i la cultura un valor en alça, convé de tornar a visitar.

NOTES

1. Per a més informació sobre la fundació de la revista i la història de l'entitat vegeu ANGUERA, P.: *El Centre de Lectura de Reus. Una institució ciutadana*, Edicions 62, Barcelona, 1977.

2. Com, per exemple, el núm. 99 (I-III-1924) dedicat als prosistes Gallart, Domènec Guansé, Miquel Llor, Tomàs Roig i Llop i J. Roure, el núm. 109 (I-VIII-1924) en homenatge a Àngel Guimerà, el núm. 118 (I-XII-1924) centrat en la figura de Víctor Balaguer i el núm. 186 (X-1928) dedicat a Ignasi Iglésias.

3. Entre els gèneres tractats a la *Revista del Centre de Lectura*, però, mai no hi entrà la novel·la rosa. Potser per la vocació culturalista de la publicació reusenca, aquest gènere tan popular aleshores no fou considerat. En canvi, en el diari *Les Circumstàncies*, fundat el 1874, adherit a Acció Catalana des de 1930 –que comptà amb alguns col·laboradors habituals de la *Revista del Centre de Lectura* com Joaquim Santasusagna, Josep Iglésies i Antoni Martí Bages, entre d'altres– la novel·la rosa era el gènere més present en les seves pàgines. De fet, el mateix Joaquim Santasusagna signà, en aquest diari, diverses crítiques sobre autors de novel·la rosa com Berthe Bernage i Maria Mercedes, per exemple, de 1930 a 1935.

4. MANENT, A.: *Semblances contra l'oblit. Retrat d'escriptors i de polítics*, Destino, Barcelona, 1990, p. 15.

5. En aquest sentit són significatius dos articles publicats el 1926, el primer dels quals, titulat «Consideracions sobre la poesia», justifica a partir de la lectura d'*Els germans Karamàzov* la seva preferència per la prosa per damunt de la poesia, ja que, segons ell, ambdues disciplines tenien funcions similars: *Revista del Centre de Lectura*, núm. 147-148, març de 1926, pp. 58-62. El segon, titulat «La novel·la i la nostra literatura», representa un bon resum de les impressions sobre el gènere de Santasusagna: *Revista del Centre de Lectura*, núm. 159-160, setembre de 1926, pp. 245-255. Aquest article, «Consideracions sobre la poesia» i «Les obres i les actuacions. Pere Cavallé»: *Revista del Centre de Lectura*, núm. 151-152, maig de 1926, pp. 117-123, amb d'altres de temàtica no literària, així com la correspondència entre Santasusagna i Caterina Albert Paradís foren aplegades per Pere Anguera a SANTASUSAGNA, J.: *Contra els tòpics*, Centre de Lectura de Reus, Reus, 1985.

6. «Noves valors de la poesia catalana», *Revista del Centre de Lectura*, núm. 95, I-1924, pp. 3-8.

7. «Prosistes catalans. Noves valors», *Revista del Centre de Lectura*, núm. 99, I-III-1924, pp. 49-59.

Xavier Bonillo Hoyos
Universitat Rovira i Virgili
de Tarragona